

УДК 37.034

DOI 10.31494/2412-9208-2020-1-3-195-203

PECULIARITIES OF SEXUAL EDUCATION OF STUDENT YOUTH IN THE COUNTRIES OF THE SECOND AND THIRD WAVES OF ACCESSION TO THE EUROPEAN COMMUNITY

ОСОБЛИВОСТІ СТАТЕВОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ В КРАЇНАХ ДРУГОЇ ТА ТРЕТЬОЇ ХВИЛЬ ВСТУПУ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СПІВТОВАРИСТВА

Oksana BIALYK,

Doktor of Pedagogical Sciences,
assistant Professor

Оксана БЯЛИК,

доктор педагогічних наук, доцент

byalikov@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-8200-6358>

Uman State Pedagogical University

Уманський державний

педагогічний університет імені

Павла Тичини

✉ 28 Sadova St.,

✉ вул. Садова, 28

Uman, Cherkaska region, 20302

м. Умань, Черкаська обл., 20302

Original manuscript received: September 27, 2020

Revised manuscript accepted: November 25, 2020

ABSTRACT

The article analyzes the features of sexual education of students in the countries of the second wave of accession to the European community, where sexual education is an important area of public education policy. It is determined that, as highly developed countries, Austria, Sweden, Finland are characterized by a high level of development of school education, including sex education. Finland and Sweden have a very positive attitude towards sexuality and sex education provided by schools, social services, the church, medical centers, etc., and Austria is characterized by the fact that in order to facilitate dialogue between parents and educational institutions, the Ministry of Education has introduced an educational structure. counseling offices, where young people have the opportunity to benefit from gender assistance. It has been found that sex education remains a controversial issue, as there is a strong religious influence on educational institutions. There is a widespread belief in society that young people become sexually active too early, and knowledge about contraception and STDs does not match the personal experience of modern young people. The Scandinavian member states of the European Union and the Baltic States have created the following system of sex education, which focuses on the following strategic objectives: conducting sex education in secondary schools at an early stage; implementation of special teacher training; implementation of projects whose main goals are the prevention of early sexual life, adolescent pregnancies and abortions, STDs, including AIDS; establishment of associations for the preparation of young people for parenthood, fulfillment of family roles, etc.; involvement in sexual education of the church, social services, medical centers; constant informing young people about contraceptives in order to improve the epidemiological situation in society. It was

found that the states of the second wave of accession to the EU are interested in sexual education of students as an important value of society, which is associated with maintaining reproductive and sexual health of citizens, increasing their sexual education, marriage readiness and family. and responsible parenthood. Conclusions are formulated that an important place in the implementation of tasks to improve the national systems of school sex education in the studied countries is the formation of effective gender policy in each country.

Key words: education, sex education, student youth, the second wave of accession, the European community.

Вступ. Міжнародне співробітництво педагогів у сфері статевого виховання є важливим фактором поширення й розвитку сексуальної освіти в світі. Особливо активну роль у консолідації міжнародної співпраці в галузі сексуальної освіти відіграють країни Євросоюзу. Саме на терені цього макрорегіону поширюється міжнародний педагогічний рух на збереження репродуктивного та сексуального здоров'я молоді, обґрунтовується доцільність міжнародного співробітництва в сфері статевого виховання. Його стрімке поширення пов'язується, насамперед, із тим, що в сучасному світі спостерігається невтішна статистика захворювань на ВІЛ/СНІД та інші хвороби, які становлять небезпеку для здоров'я та життя не тільки країн Євросоюзу, а й у глобальному масштабі. Тому проблема статевого виховання як запорука здоров'я держави є однією з пріоритетних у сучасних розвинених державах світу. Зазначені суперечності визначили **мету статті:** з'ясувати особливості статевого виховання учнівської молоді в країнах другої хвилі вступу до європейського співтовариства.

Методи і методика дослідження. Передусім зазначимо, що питання статевого виховання молоді у світовій освітній думці має значні напрацювання, використання яких повинне відбуватися із позицій критичного аналізу. Власне, критичного аналізу та систематизації потребують здобутки вітчизняних учених. Тож методологію проведеного дослідження становить система принципів (об'єктивності, комплексності, розкриття суперечностей предмета, що вивчається, та ін.), підходів (культурологічного, аксіологічного) та відповідних методів (аналізу, синтезу, інтерпретації та узагальнення; історико-культурного, проблемного та прогностичного).

Результати та дискусії. Подолання неграмотності із питань статі й міжстатевих взаємин та формування статевої свідомості на глобальному рівні зумовило пошук загальних підходів до здійснення статевого виховання як складової сексуальної освіти широких кіл населення і, в першу чергу, учнівської молоді, а також конструктивного ваємобміну національним досвідом і досягненнями в цьому напрямі освітньо-виховної діяльності.

Розглядаючи основні напрями шкільної статевої освіти в країнах другої хвилі вступу до ЄС (1995–1996) – Австрії, Швеції, Фінляндії, необхідно зазначити, що ці держави відзначаються високим рівнем розвитку шкільної освіти, в тому числі й освіти з питань статі. Фінляндія і

Швеція характеризуються досить позитивним ставленням до проблем сексуальності та статевого виховання, що забезпечується школами, соціальними службами, церквою, медичними центрами та ін., а в Австрії з метою полегшення діалогу між батьками та освітніми закладами Міністерство освіти запровадило структуру освітньо-консультаційних бюро, у яких молодь отримала можливість користуватися допомогою в питаннях статі.

Загалом, в Австрії статеve виховання було і залишається спірним питанням, оскільки відчувається сильний релігійний вплив на заклади освіти. У суспільстві поширена думка, що молоді люди стають сексуально активними занадто рано, і знання про контрацепцію та ЗПСШ не відповідають їхньому особистісному досвіду.

У кінці 1960-х років під тиском жіночого руху та після зустрічі експертів уряд вдався до рішучих дій та видав закон про "Введення статевого виховання в школи" як міждисциплінарного предмета. Саме в цей період на рівні держави були розроблені й керівні принципи для вчителів зі статевого виховання (яких дотримуються і до сьогодні), а саме: школа бере активну участь у статевому вихованні учнів, інтегруючись в різні навчальні предмети (біологія, рідна мова, уроки релігії та ін.); батьки не в змозі вивести своїх дітей із уроків статевого виховання, разом з тим беруть участь у семінарах, конференціях, де надається інформація про зміст та завдання статевого виховання, що здійснюється на уроках в школі.

На законодавчому рівні статеve виховання в Австрії регулюється Міністерством освіти, починаючи із початкової школи через різні навчальні предмети: біологію (вивчаються біологічні аспекти розвитку), рідну мову, релігійну освіту (інформація, пов'язана із моральними уявленнями та цінностями в сфері сексуальності) та соціальні науки (Бялик, 2016: 275).

В останній час в Австрії спостерігається тенденція сприяння статевоmu вихованню, що відображено в навчальній програмі початкової школи, де розглядаються теми фізіологічних відмінностей між статями, вагітності, розвитку плоду, пологів. З 5 по 8 клас вивчають функції статеких органів, концепцію сім'ї та її планування, засоби контрацепції, аборт, ЗПСШ, догляд за народженою дитиною тощо.

Як правило, статеve виховання в школі зосереджене на біологічних аспектах статей з обмеженим обговоренням етичних, психологічних і соціальних питань. Усі вчителі несуть відповідальність за здійснення статевого виховання учнів, але насправді тільки ті, хто розкриває теми з питань статі зі свого навчального предмета. Деякі спостерігачі вважають, що статеvim вихованням часто нехтують і його здійснення залежить від керівників шкіл, однак більшість учителів не мають необхідної підготовки (Бялик, 2016: 276).

На регіональному рівні забезпечення статевого виховання різне, що пов'язано, насамперед, із його фінансуванням. В Австрії дев'ять

провінцій, однак тільки великі міста фінансуються державою, чого не скажеш про сільську місцевість. У великих містах є більше можливостей для співпраці з НУО та іншими установами, які пропонують проекти статевого виховання, охоплюючи теми, що викликають особливий інтерес у молодих людей. Так, представники Асоціації планування сім'ї (*Österreichische Gesellschaft für Familienplanung (ÖGF)*) як члена МФПС в Австрії допомагають школам в наданні статевої освіти та частково фінансуються за рахунок уряду. Однак значна частина шкіл не може дозволити собі ці зовні керовані проекти, а деяких випадках навіть не знають, що така зовнішня допомога надається.

Із метою детальнішого аналізу шкільної статевого виховання в країнах другої хвилі вступу до Євросоюзу розглянемо особливості фінського досвіду роботи в цій сфері.

Для нас особливої уваги заслуговує дослідження особливостей статевого виховання учнівської молоді Фінляндії в роботах учених І. Лоттес (*I. Lottes*), О. Контула (*O. Kontula*) [425], які зазначають, що фінське суспільство, як і інші скандинавські країни, характеризується своїми відкритими поглядами на проблеми сексуальності. За показниками Міжнародної федерації з питань планування батьківства (*International Planned Parenthood Federation (IPPF)*), модель статевої освіти учнів середніх навчальних закладів у цій країні одна з найбільш досконалих у Європі.

Статеве виховання у Фінляндії розпочалося на початку 1970-х років, коли Комітет у справах освіти (*the National Board of Education*) започаткував роботу комісії з питань узгодження навчальних програм статевого виховання та особистісних стосунків для загальноосвітньої школи (Бялик, 2017), що регулювалися Національною радою з питань освіти і Міністерством соціальних справ. З 2001 року воно стало обов'язковим для учнів 7–9 класів (у віці 13–15 років), що реалізовувалося в рамках санітарної освіти, а згодом була введена в молодших класах, але знову ж таки, за рішенням окремих шкіл.

Статеве виховання у Фінляндії розпочинається ще з дитячого садка, де закладаються його основи й у початковій школі (вік 7–12 років), де вихователі та вчителі несуть повну відповідальність за його надання, у 7–9 класах (вік 13–15 років) – учителі і шкільні медичні сестри.

Учителі біології та охорони здоров'я найбільш активно беруть участь у здійсненні статевого виховання учнів. У початковій школі навчальна програма зі статевого виховання зосереджена, в основному, на біологічних та емоційних проблемах статі. У 7–8 класах увага акцентується на біологічних питаннях статі, таких, як статеве дозрівання, вагітність, перший сексуальний досвід, контрацепція, ЗПСШ та знайомства, забезпечуючи баланс між біологічними та емоційними аспектами. У дев'ятому класі досить детально вивчаються статеві органи, еякуляція, мастурбація, аборти, емоції, сексуальна етика і сексуальні меншини (Бялик, 2016: 276–277).

Як учителі, так і батьки вважають, що надання статевої освіти в

школі є важливим та необхідним, основна мета якої полягає не в забороні статевих стосунків, а в зменшенні ризику ЗПСШ [321]. Щоб ставене виховання стало результативним, учителі проходять спеціальну підготовку, виробляючи особисте позитивне ставлення до проблеми. Обговорення тем, що стосуються статі, статевої поведінки, статевих відносин, проходить у цілковито відкритій атмосфері як у школі, так і в сім'ї (Бялик, 2017).

Міністерство соціальних справ (*the Ministry of Social Affairs*) спільно з Міністерством охорони здоров'я (*the Ministry of Health*) з 1987 року розпочали видавництво щорічного журналу зі статевого виховання, який розсилається всім 16-річним юнакам та дівчатам, зосереджуючи увагу на підлітковій сексуальності, включаючи інформацію про статі, знайомство, перший статевий акт, профілактику вагітності (у тому числі, чіткі інструкції по використанню презерватива), сексуальні орієнтації, порушується проблема комерційного сексу, а також містить зразок презерватива й окремий лист батькам про підліткову сексуальність. Ставлення батьків і молодих людей до цього журналу систематично відстежується, а зворотний зв'язок є позитивним (Бялик, 2016: 277).

Однією з переваг системи статевого виховання у Фінляндії є співпраця учителів та інституцій охорони здоров'я. Зокрема, Асоціація планування сім'ї (*Väestöliitto*) як член МФПР у Фінляндії бере активну участь у просуванні статевого виховання в державі. Хоча асоціація здійснює статево виховання в школах на їх прохання, однак його основна функція полягає в організації просвітницької діяльності серед молоді (розповсюдження освітніх матеріалів, брошур, ігор, компакт-дисків, презервативів у школах). *Väestöliitto* також безкоштовно організовує дні відкритих дверей для молоді, надаючи різні послуги, пропонуючи консультації по телефону з таких тем, як сексуальність, контрацепція та знайомства (Бялик, 2016: 278).

На сьогодні якість та доступність статевого виховання у Фінляндії контролюється кожні два роки Національною школою вивчення зміцнення здоров'я (*the National School Health Promotion Study*). Отримані дані використовуються з 1995 року для оцінки стану і впливу статевого виховання на національному рівні, демонструючи таким чином, що шкільні освітні програми статевого виховання відіграють важливу роль у збереженні сексуального та репродуктивного здоров'я підлітків у Фінляндії.

Подібного успіху в подоланні негативних явищ серед молоді досягла і Швеція, де питанням сексуального та репродуктивного здоров'я надають великого пріоритету. Статева освіта молоді в цій країні розпочалася із заснування Елізою Оттесен-Енсен (*E. Ottosen-Ensen*) у 1933 році Шведської Асоціації статевої освіти (*RFSU*), яка сьогодні є провідною в Швеції та входить до Міжнародної Федерації з питань планування батьківства (*International Planned Parenthood Federation (IPPF)*).

Саме створення цієї асоціації відіграло значну роль у запровадженні предмета “Статеве виховання” в школах Швеції. Спочатку означений курс був уведений у програму початкових шкіл як необов’язковий та спрямований на інформування молодого покоління про правила особистої гігієни, використання контрацептивів, засоби попередження небажаної вагітності. Починаючи з 1956 року, програми статевої просвіти стали частиною навчальних планів та значно розширились питаннями про відмінності статей, сексуальних стосунків, будови статевих органів, пололів. Вони були розраховані надавати таку інформацію школярам, починаючи з початкової школи. Проте такі методи виявились неефективними, оскільки кількість небажаних вагітностей, захворювань на СНІД та інші негативні тенденції серед молоді продовжували зростати.

Учені констатували, що неможливо уникнути проблеми лише за допомогою інформування молоді про небезпеку тієї чи іншої хвороби, що передається статевим шляхом, чи шкоду абортів, зробленого в ранньому віці. Тому в 1975 році відбулося реформування системи статевої освіти у Швеції. З ініціативи працівників освіти статево виховання пропонувалося здійснювати під час вивчення курсу біології та було інтегровано в інші навчальні предмети (Бялик, 2016: 279).

Крім того, Швеція прийняла такий підхід морально-статевої політики, який передбачає сексуальну освіту, створення спеціальних клінік для підлітків, тісно пов’язаних зі школою; безоплатне, широко доступне і конфіденційне обслуговування у сфері планування сім’ї й здійснення абортів; широку рекламу контрацептивів через засоби масової інформації та їх доступність.

Починаючи з дошкільного віку, необхідно відповідати на запитання дітей відкрито і правдиво, а сексуальну освіту надавати до настання статевої зрілості та до першого статевого контакту.

Шведський національний інститут охорони здоров’я суспільства (*the Swedish National Institute of Public Health*) у співпраці з НУО, такими, як Шведська асоціація сексуальної освіти (*the Swedish Association for Sexuality Education*) і Шведська федерація лесбіянок, геїв, бісексуалів і транссексуалів (*the Swedish Federation for lesbian, gay, bisexual and transgender rights*), організують щорічні літні Кампанії, спрямовані на підвищення поінформованості про ЗПСШ та СНІД серед молоді, різні погляди на сексуальність, працюючи в одностатевих групах.

Загалом, надання сексуальної освіти у Швеції здійснюється на досить високому рівні. Про це свідчить звіт Національного агентства по освіті (*the National Agency for Education*), зроблений на основі проведеного у 80 школах Швеції дослідження щодо цілей, організації та змісту статевого виховання учнів. У більшості шкіл наявні письмові плани і керівні вказівки щодо здійснення статевого виховання, а також програма для всіх учнів з чітко визначеними цілями сексуальної освіти (Бялик, 2016: 280).

Отже, скандинавські країни-члени Євросоюзу створили таку

систему статевого виховання, де увагу головним чином акцентовано на таких стратегічних завданнях: проведення статевої освіти в середніх навчальних закладах на ранньому етапі; здійснення спеціальної підготовки учителів; упровадження проєктів, основними цілями яких є профілактика раннього початку статевого життя, підліткових вагітностей та абортів, ЗПСШ, включаючи СНІД; заснування асоціацій з питань підготовки молоді до батьківства, виконання сімейних ролей тощо; залучення до сексуального виховання церкви, соціальних служб, медичних центрів; постійне інформування молоді про засоби контрацепції з метою покращення епідеміологічної ситуації в суспільстві.

Країни, що відносяться до третьої хвилі вступу до Євросоюзу (2004–2007), складають численну групу країн Центральної, Південної і Східної Європи, які в минулому відносилися до країн соціалістичного табору і в процесі соціально-історичного та економічного розвитку змінили свою орієнтацію та приєдналися на початку XXI століття до Євросоюзу, вийшовши із складу колишнього Радянського Союзу (зокрема, країни Балтії).

Проаналізуємо поступ реформаторських процесів у цих країнах, починаючи з Болгарії, де ставлення до сексуальності, гомосексуалізму і дошлюбних відносин, варіюються залежно від міст і вікових груп. Так, добре освічені молоді люди і школярі з великих міст більш поінформовані й ліберальні в питаннях статі, ніж учні з сільської місцевості.

Перші зусилля з упровадження статевого виховання в школах відбулися в 1970-х роках, коли вперше були запрошені лектори для надання учням інформації статевознавчого характеру. А в 1980-х роках дисципліну “У світі інтиму” (*“In the World of Intimacy”*) запропоновано було запровадити за бажанням тільки в старшій школі. Тим не менш, дослідження 1997 року показало, що до цього статево виховання в болгарських школах було відсутнім, а підлітки свої “перші сексуальні знання отримують “з вулиці” (Бялик, 2017).

З 1996 року Болгарська Асоціація планування сім’ї та сексуального здоров’я (BFPA), Член Асоціації МФПС в Болгарії, і Міністерство освіти рекомендують при здійсненні статевого виховання використовувати методи взаємного навчання в школі і поза школою. Спеціальні освітні матеріали були спрямовані на сексуальні навички здоров’я і життя з метою запобігання підліткової вагітності та ЗПСШ.

У 2001 році BFPA фінансувала створення програми “Сексуальність і життєвоважлива освітня складова” (*“Sexuality and Life-Skills Educational Set”*), яка складалася з посібника для вчителів, робочого зошита для учнів та керівництва для батьків, що видавали щорічно з 2005 року. Переговори BFPA з Міністерством охорони здоров’я щодо необхідності впровадити програми в школах для учнів віком 11 років (5 клас) не були успішними. Тим не менш, на сьогодні новий уряд докладає всіх зусиль, аби ввести обов’язкове статево

виховання в школах.

На сьогодні статеве просвіта не є обов'язковою в Болгарії та немає розроблених мінімальних стандартів щодо надання освітніх послуг у цій сфері. У багатьох школах батьки й учні можуть вибрати статеве виховання як додаткову дисципліну, включену в шкільну програму, що, як правило, проводяться з використанням цілісного підходу та інтерактивних методів, урахуваючи вікові особливості учнів (Бялик, 2016: 283), починаючи із загальної інформації про чоловічу і жіночу репродуктивні системи в п'ятому класі (у віці 11–12 років) і згодом доповнюючи такими темами, як ВІЛ/СНІД, ЗПСШ, засоби контрацепції, сексуальне насилля з 8 по 11 клас (віком від 14 до 19 років) (Бялик, 2016: 285–288).

У 2004 року як частина програми Глобального Фонду за національної ініціативи була введена програма в містах країни з підготовки шкільних психологів, лікарів-фахівців, а в деяких випадках учителів біології щодо здійснення статевого виховання учнів та надання консультаційних послуг в школах.

Законодавче регулювання статевого виховання здійснюється Міністерством здоров'я, Міністерством освіти і Міністерством молоді та спорту, хоча воно і не є обов'язковим у Болгарії.

Експертами з'ясовано, що заняття зі статевого виховання в школах Болгарії проводяться нерегулярно, учителі недостатньо підготовлені для його здійснення. Практично відсутнє статеве виховання учнів сільської місцевості, у той час, як у містах упровадження її залежить від мотивації керівництва закладів освіти та місцевих громад.

Висновки. Отже, яскраво виражена потреба сучасного суспільства в якісному здійсненні статевого виховання знаходить підтримку на національному рівні країн Євросоюзу. Таким чином, держави другої хвилі вступу до ЄС виявляють інтерес до статевого виховання учнівської молоді як важливої цінності суспільства, пов'язаної із збереженням репродуктивного та сексуального здоров'я громадян, підвищенням рівня їх статевої вихованості, формуванням готовності до шлюбу та сім'ї й відповідального батьківства. З'ясовано, що важливе місце в реалізації завдань щодо вдосконалення національних систем шкільної статевої освіти в досліджуваних країнах займає формування ефективної політики статі.

Література

Бялик О.В. Статеве виховання школярів: європейський контекст : [монографія] / О.В.Бялик. – Умань : ВПЦ «Візаві», 2017. –369 с.

Бялик Оксана Статеве виховання школярів: вітчизняний та зарубіжний досвід : навч. посіб. / О.В.Бялик. – Умань : ВПЦ «Візаві», 2017. – 241 с.

Бялик О. В. Сучасні тенденції статевого виховання учнівської молоді в країнах Євросоюзу : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.07 / Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини. – Умань, 2016. – 547 с.

References

- Bialyk, O. (2016) *Stateve vihovannia shkoliariv: evropeiiskii kontekst / monografia*. Uman. 369 s. [in Ukrainian].
- Bialyk, O. (2017) *Stateve vihovannia shkoliariv: vitchizniani i zarubizni dosvid : posibnik*, Uman. 228 s. [in Ukrainian].
- Bialyk, O. (2016) *Suchasni tendentsii statevogo vihovannia uchnivskoi molodi v krainax evrosoyzy (Doctor's thesis)*. Uman. 547 s. [in Ukrainian].

АНОТАЦІЯ

У статті проаналізовано особливості статевого виховання учнівської молоді в країнах другої хвилі вступу до європейського співтовариства, у яких воно є важливим напрямком державної освітньої політики. Визначено, що Австрія, Швеція, Фінляндія відзначаються високим рівнем розвитку шкільної освіти, у тому числі й питань статі. Фінляндія і Швеція характеризуються досить позитивним ставленням до проблем сексуальності та статевого виховання, що забезпечується школами, соціальними службами, церквою, медичними центрами тощо, а Австрія відзначається тим, що з метою полегшення діалогу між батьками та освітніми закладами Міністерство освіти запровадило структуру освітньо-консультаційних бюро, у яких молодь отримала можливість користуватися допомогою в питаннях статі. З'ясовано, що статеє виховання залишається спірним питанням, оскільки відчувається сильний релігійний вплив на заклади освіти. У суспільстві поширена думка, що молоді люди стають сексуально активними занадто рано, і знання про контрацепцію та ЗПСШ не відповідають особистісному досвіду сучасних молодих людей.

Скандинавські країни-члени Євросоюзу та країни Балтії створили систему статевого виховання, де увагу акцентовано на таких стратегічних завданнях: проведення статевої освіти в середніх навчальних закладах на ранньому етапі; здійснення спеціальної підготовки учителів; упровадження проєктів, основними цілями яких є профілактика раннього початку статевого життя, підліткових вагітностей та абортів, ЗПСШ, включаючи СНІД; заснування асоціацій з питань підготовки молоді до батьківства, виконання сімейних ролей тощо; залучення до сексуального виховання церкви, соціальних служб, медичних центрів; постійне інформування молоді про засоби контрацепції з метою покращення епідеміологічної ситуації в суспільстві.

З'ясовано, що держави другої хвилі вступу до ЄС виявляють інтерес до статевого виховання учнівської молоді як важливої цінності суспільства, що пов'язана із збереженням репродуктивного та сексуального здоров'я громадян, підвищенням рівня їх статевої вихованості, формуванням готовності до шлюбу та сім'ї й відповідального батьківства. Сформульовано висновки, що важливе місце в реалізації завдань з удосконалення національних систем шкільної статевої освіти в досліджуваних країнах займає формування ефективною політики статі.

Ключові слова: виховання, статеє виховання, учнівська молодь, друга хвиля вступу, європейське співтовариство.